

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

А.В. Макоўчык

2021 г.

Рэгістрацыйны № УД- /вуч.

26-2 № 9 2021

ДАПАМОЖНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей:

- 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны
- 1-02 01 02 Гісторыя і сусветная мастацкая культура
- 1-02 01 03 Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа

2021 г.

Вучэбная праграма складзена на падставе адукацыйных стандартаў па спецыяльнасцях 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны, 1-02 01 02 Гісторыя і сусветная мастацкая культура, 1-02 01 03 Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа (зацв. _____ ад _____ рэгістрацыйны № _____) і вучэбных планаў

СКЛАДАЛЬНІК:

І.Л. Калечыц, дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі і метадыкі выкладання гісторыі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

С.А.Талмачова, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў гістарычнага факультэта БДПУ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

С.В. Паноў, прафесар кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі РІВШ, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:

Дырэктар дзяржаўнай установы адукацыі «Сярэдняя школа № 182»

У.У. Крайноў

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай усеагульнай гісторыі і метадыкі выкладання гісторыі (пратакол № 3 ад 29 кастрычніка 2021 г.)

Загадчык кафедры

А.А. Корзюк

Навукова-метадычным саветам установы вышэйшай адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (пратакол № 3 ад 22.10.2021).

Афармленне вучэбнай праграм і суправаджаючых яе матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае.

Метадыст

вучэбна-метадычнага аддзела

Г.В. Вінаградава

Дырэктар бібліятэкі

Н.П. Сяткоўская

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Прарэктар па вучэбнай рабоце
_____ А.В. Макоўчык
«__» _____ 2021 г.
Рэгістрацыйны № УД-___/вуч.

ДАПАМОЖНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ
Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей:

- 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны
- 1-02 01 02 Гісторыя і сусветная мастацкая культура
- 1-02 01 03 Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа

2021 г.

Вучэбная праграма складзена на падставе адукацыйных стандартаў па спецыяльнасцях 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны, 1-02 01 02 Гісторыя і сусветная мастацкая культура, 1-02 01 03 Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа (зацв. _____ ад _____ рэгістрацыйны № _____) і вучэбных планаў

СКЛАДАЛЬНІК:

І.Л. Калечыц, дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі і метадыкі выкладання гісторыі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

С.А.Талмачова, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў гістарычнага факультэта БДПУ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

С.В. Паноў, прафесар кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі РІВШ, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:

Дырэктар дзяржаўнай установы
адукацыі «Сярэдняя школа № 182»

У.У. Крайноў

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай усеагульнай гісторыі і метадыкі выкладання гісторыі
(пракакол № 3 ад 29 кастрычніка 2021 г.)

Загадчык кафедры

А.А. Корзюк

Навукова-метадычным саветам установы вышэйшай адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (пракакол № _____ ад _____ .2021).

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджаючых яе матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае.

Метадыст

вучэбна-метадычнага аддзела

Г.В. Вінаградава

Дырэктар бібліятэкі

Н.П. Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Гістарычная навука будзе свае высновы на матэрыяле гістарычных крыніц. Пад гістарычнай крыніцай даследчыкі разумеюць усе рэшткі мінулага, якія звязаныя з дзейнасцю людзей і адлюстроўваюць гісторыю і заканамернасці развіцця чалавечага грамадства. Усе дапаможныя гістарычныя дысцыпліны накіраваны на вывучэнне гістарычнай крыніцы, а праз гэта – на вызначэнне дакладнасці гістарычнага факта, які змяшчаецца ў ёй.

Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны маюць непасрэдную сувязь з іншымі гістарычнымі навукамі, часта ўзаемазвязаны і ўяўляюць сабой самастойную вобласць гістарычнага даследавання, якая распрацоўвае спецыфічныя метадыкі і тэхнічныя прыёмы з мэтай рашэння задач пераважна знешняй крытыкі крыніцы. Усе яны маюць свой уласны аб'ект даследавання і свой метада даследаванні.

Вучэбная дысцыпліна заснавана на ведах, атрыманых пры вывучэнні наступных дысцыплін спецыяльнасці: “Археалогія Беларусі”, “Этналогія Беларусі”, “Краязнаўства Беларусі”. Гэта дае магчымасць акцэнтаваць увагу студэнтаў на міждысцыплінарных сувязях, вылучыць ролю і месца дапаможных гістарычных дысцыплін у сістэме гістарычных навук.

Метадалагічную аснову вучэбнай дысцыпліны складаюць асноватворчыя прынцыпы гістарызму, аб'ектыўнасці, каштоўнаснага падыходу, а таксама агульнанавуковыя і канкрэтна-гістарычныя метады пазнання ў спалучэнні з сучасным навуковым катэгарыяльным і паняццёвым апаратам.

Мэта вучэбнай дысцыпліны авалоданне галоўнымі тэарэтычнымі і практычнымі метадамі і прыёмамі даследавання гістарычных крыніц.

Для рэалізацыі пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя **задачы**:

- засваення навыкаў чытання і палеаграфічнага аналізу пісьмовых помнікаў па гісторыі Беларусі;
- авалодання ведамі ў галіне храналогіі, метралогіі, нумізматыкі, анамастыкі, антрапанімікі, тапанімікі, геральдыкі, сфрагістыкі і ўменнямі выкарыстоўваць іх пры вывучэнні айчыннай і сусветнай гісторыі;
- авалоданне ўменнямі выкарыстоўваць даныя дапаможных гістарычных дысцыплін для арганізацыі вучэбнай і пазакласнай працы настаўніка гісторыі і ў працы гісторыка-вучонага.

У выніку вывучэння навучальнай дысцыпліны студэнт павінен

ведаць:

- гісторыю станаўлення дапаможных гістарычных дысцыплін як галіны навуковых ведаў;
- асноўныя палажэнні тэорыі і метадыкі дапаможных гістарычных дысцыплін;

умець:

- чытаць і перакладаць на сучасную мову старажытнарускія і старабеларускія тэксты XI – XVII стст.;
- вызначаць тып тэксту (устаў, паўустаў, скорапіс) і прыкладны час напісання тэксту;
- пераводзіць даты розных каляндарных сістэм на сучаснае летазлічэнне;
- ведаць асноўныя правілы геральдыкі і блазаніраваць герб;
- выкарыстоўваць даныя метралогіі, нумізматыкі, анамастыкі, геральдыкі і сфрагістыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.

валодаць:

- паняццямі аб дапаможных гістарычных дысцыплінах, іх месцы і ролі ў сістэме гістарычных навук;
- зместам асноўных дапаможных гістарычных дысцыплін: палеаграфіі, храналогіі, нумізматыкі, метралогіі, тапанімікі, геральдыкі, эпиграфікі, анамастыкі, сфрагістыкі;
- навыкамі навуковай работы з крыніцамі;
- метадамі дапаможных гістарычных дысцыплін пры правядзенні гістарычнага даследавання;
- метадамі выкарыстання дапаможных гістарычных дысцыплін у выкладанні гісторыі ў школе.

Патрабаванні да ўніверсальных і базавых кампетэнцый:

СК-5 – выкарыстоўваць археалагічны і гісторыка-краязнаўчы матэрыял, даныя нумізматыкі, палеаграфіі, геральдыкі, храналогіі ў вывучэнні і выкладанні гісторыі, а таксама для вырашэння даследчых задач.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны» па спецыяльнасцях 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны, 1-02 01 02 Гісторыя і сусветная мастацкая культура і 1-02 01 03 Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа вучэбным планам адводзіцца ўсяго 90 гадзін (3 зач. адз.), з іх: аўдыторных – 48 гадзін (18 гадзін – лекцый, 10 гадзін – практычных і 20 гадзін – семінарскіх заняткаў, з іх 6 гадзін – кіруемая самастойная работа студэнта), на самастойную працу – 42 гадзіны. Форма кантролю: залік у другім семестры.

На завочнай форме атрымання адукацыі па спецыяльнасці 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны навучальным планам адводзіцца ўсяго 98 гадзін, з іх 12 аўдыторных гадзін: 4 гадзіны – лекцый, 8 гадзін – семінарскіх заняткаў). У працэсе вывучэння дысцыпліны студэнты здаюць залік на 2 курсе.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук.

Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і іх месца ў гістарычнай навуцы. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і крыніцазнаўства. Прадмет даследавання дапаможных гістарычных дысцыплін. Іх сувязь паміж сабой і з іншымі навукамі (гісторыяй, археалогіяй, этналогіяй, мовазнаўствам, астраноміяй, матэматыкай і інш.).

Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях. Выкарыстанне матэрыялу дапаможных гістарычных дысцыплін у рабоце настаўніка гісторыі.

Зараджэнне і развіццё дапаможных гістарычных дысцыплін. Практычны, прыкладны і навукова-тэарэтычны перыяды развіцця дапаможных гістарычных дысцыплін. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны на сучасным этапе. Умоўнасць назвы.

Літаратура па курсу “Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны”. Яе аналіз.

Тэма 2. Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін.

Прадмет, задачы і метады палеаграфіі. Крыніцы вывучэння палеаграфіі. Сувязь з іншымі навукамі: эпиграфікай, храналогіяй, археаграфіяй, дыпламатыкай, філіграналогіяй і інш. Гісторыя развіцця палеаграфіі. Вылучэнне берасталогіі і філіграналогіі.

Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях: вызначэнне часу і месца стварэння, іх сапраўднасці ці падрабленасці, аўтараў рукапісаў. Паняцце звода, ізвода, пратографа, спіса.

Выкарыстанне палеаграфічных матэрыялаў у працы настаўніка гісторыі.

Паходжанне славянскай пісьменнасці. Сведчанні аб існаванні дакірылічнай пісьменнасці. Кірыліца і глаголіца: пытанні аб часе ўзнікнення, аўтарстве і першаснасці. Кірыліца. Паходжанне і гукавае значэнне літар. Абзначэнне лічбаў літарамі. Надрадковыя знакі. Помнікі пісьменнасці ўсходнеславянскіх народаў.

Тэма 3. Графічныя тыпы кірылічнага пісьма

Матэрыял і прылады для пісьма. Пергамен: гісторыя ўзнікнення, тэхналогія выпрацоўкі, палімпсесты. Папера: гісторыя ўзнікнення, тэхналогія вырабу, бамбіцына, філіграні. Выраб паперы ў Рэчы Паспалітай, гербы на вадзяных знаках. Выкарыстанне бяросты і цэры, стыляў як прылад для пісьма. Чарніла і фарбы, выкарыстанне золата і серабра. Гусіныя пёры, алоўкі, пэндзалі, хараксала, кружала і іншыя прылады для пісьма і аздаблення. Фармат рукапісаў.

Вязь як від дэкаратыўнага пісьма, лігатурыраванне, штамбаванне, паказчык вязі. Прычыны змянення графікі пісьма.

Упрыгожванне рукапісаў. Застаўкі, ініцыялы, калафоны. Арнаменты: старавізантыйскі або геаметрычны, тэраталагічны, новавізантыйскі, балканскі,

старадрукаваны арнамент, барока, ракако, стыль Людовіка XVI, ампір. Мініяцюры.

Устаў, паўустаў і скорапіс і вязь як графічныя тыпы кірылічнага пісьма. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 4. Устаў як графічная разнавіднасць пісьма

Графіка пісьма. Крыніцы XI ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XII ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XIII ст. і іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 5. Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма

Графіка пісьма. Крыніцы XIV ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XV ст., іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Праблема змены графікі літар. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 6. Скорапіс як графічная разнавіднасць пісьма

Графіка пісьма. Крыніцы XVI ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XVII ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XVIII ст., іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Праблема змены графікі літар. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 7. Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна.

Прадмет, аб'ект і задачы геральдыкі. Крыніцы вывучэння геральдыкі. Этапы развіцця геральдыкі. Сувязь геральдыкі з іншымі навукамі. Знешнія і ўнутраныя прычыны ўзнікнення геральдыкі. Інстытут герольдаў.

Тэарэтычная геральдыка. Асноўныя геральдычныя тэрміны. Віды гербоў. Састаўныя часткі герба: шчыт, шлем, карона, бурэлет, клейнод, намёт, мантыя, дэвіз, пастамент. Віды шчытоў. Геральдычныя фігуры: фігуры дзялення, геральдычныя фігуры першага і другога парадку, негеральдычныя фігуры (натуральныя, штучныя і фантастычныя). Эмалі, металы і футры. Асноўнае правіла геральдыкі. Шрафіроўка. Блазаніраванне герба.

Тэма 8. Практычная геральдыка.

Гарадскія гербы Беларусі. Асноўныя этапы існавання: гісторыя ўзнікнення, існаванне ў часы ВКЛ, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі, пасля рэвалюцыі 1917 г., перыяд “турысцкага значыка”, перыяд адраджэння.

Уласныя гербы. Знакі Рурывавічаў. “Сарматызм” і “рымскае паходжанне” шляхты. Адметныя рысы беларускіх ўласных гербаў.

Гербы аб'яднанняў. Гісторыя ўзнікнення і існавання.

Дзяржаўныя гербы Рэспублікі Беларусь: гісторыя стварэння і існавання.

Адраджэнне гербавай сімволікі: асноўныя шляхі і тэндэнцыі.

Далейшыя напрамкі развіцця геральдыкі: лагатыпізацыя, паняцце сімвала і эмблемы.

Тэма 9. Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь.

Віды гербоў. Правілы блазаніравання. Эмалі і металы на гарадскіх гербах. Геральдычныя і негеральдычныя фігуры на гарадскіх гербах.

Гісторыя стварэння і існавання гарадскіх гербоў. Гарадскія гербы да падзелаў Рэчы Паспалітай. Гарадскія гербы пасля падзелаў Рэчы Паспалітай. Адрэжэнне і наданне гарадскіх гербоў у Рэспубліцы Беларусь.

Тэма 10. Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна.

Матэматычная (астранамічная) і гістарычная храналогія. Тэарэтычныя і практычныя задачы храналогіі. Сувязь храналогіі з іншымі навукамі. Узнікненне і развіццё храналогіі як дапаможнай гістарычнай дысцыпліны. Літаратура па курсе, яе аналіз. Датаванне гістарычных падзей і крыніц. Датаванне па ўскосных даных. Выкарыстанне матэрыялаў гістарычнай храналогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.

Тэма 11. Час і яго вымярэнне.

Паняцце года, месяца, тыдня, сутак, гадзіны. Месяцовыя, сонечныя і месяцава-сонечныя каляндары. Старажытныя каляндарныя сістэмы: старажытнаегіпецкая, вавілонская, старажытнагрэчаская, рымская, старажытнаўрэйская. Юліянскі, грыгарыянскі і новаюліянскі каляндар. Мусульманскі каляндар. Каляндар французскай рэвалюцыі. Спробы стварэння сусветнага каляндара.

Назвы месяцаў і дзён тыдня. Паняцце эры.

Сістэма вымярэння часу ўсходнеславянскімі народамі. Сакавіцкі, ультрасакавіцкі, вераснёўскі і студзеньскі стылі. Методыка храналагічных даследаванняў.

Тэма 12. Рашэнне задач па храналогіі.

Вызначэнне года ад стварэння света і перавод на даты нашай эры. Вызначэнне даты падзеі. Пераходзячыя і непераходзячыя святы. Вызначэнне дня святкавання Пасхі. Вызначэнне дня тыдня. Формула Беражкова.

Тэма 13. Сфрагістыка

Прадмет, аб'ект і задачы сфрагістыкі. Крыніцы вывучэння сфрагістыкі. Развіццё сфрагістыкі як дапаможнай гістарычнай дысцыпліны. Паняцце пячаткі. Паняцце матрыцы і адбітка. Сфрагістычная тэрміналогія: працоўная паверхня, выява, легенда. Віды пячатак: прывесістыя, прыціскныя, прыкладныя, маліўдавулы, аргіравулы, хрысавулы, васковыя, воска-масцічныя, масцікавыя, куроудымныя пячаткі.

Методыка даследавання пячатак.

Тэма 14. Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі.

Пячаткі на тэрыторыі пражывання ўсходніх славян: першыя ўпамінанні і праблема знешняга выгляду. Пячаткі X ст. Пячатка Ізяслава Ўладзіміравіча: знешні выгляд і сувязі з геральдычнай традыцыяй (знакі Рурыкавічаў). Пячаткі XII–XIII ст.: знешні выгляд і матэрыял. Булы архаічнай традыцыі, грэка-рускія

печаткі. Печаткі епіскапаў, князёў, жаночыя печаткі: знешні выгляд і адрозненні. Печаткі ДЬНЕСЛОВО. Печаткі XV–XVIII стст.: знешні выгляд і матэрыял адбіткаў, заканадаўчае пацверджанне прымянення пятака. Печаткі уласныя і дзяржаўныя. Печаткі XIX–XX стст.

Тэма 15. Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна

Прадмет і задачы гістарычнай метралогіі. Яе роля ў гістарычных даследаваннях. Сувязь метралогіі з іншымі навукамі. Метралагічныя крыніцы. Гісторыя станаўлення і развіцця метралогіі. Практычнае выкарыстанне даных метралогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.

Тэма 16. Метралогія ад старажытных часоў да XX ст.

Метралогія ўсходнеславянскіх народаў. Меры даўжыні, паверхні, вагі і аб'ёму сыпкіх і вадкіх рэчываў.

Уніфікацыя мер у Вялікім княстве Літоўскім і Расійскай дзяржаве. Наўгародская і Маскоўская сістэмы. Меры даўжыні, плошчы, вагі, аб'ёма, меры падаткаабкладання.

Выкарыстанне англійскіх мер і змена ў сувязі з гэтым мер даўжыні і паверхні. Удакладненне мер у сувязі з развіццём капіталістычных адносін. Метрычная сістэма мер і пытанне аб яе ўвядзенні. Увядзенне метрычнай сістэмы мер. Яе характарыстыка. Эталоны мер.

Тэма 17. Нумізматыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з антычнасці да XIII ст.

Нумізматыка як навука. Баністыка, фалерыстыка. Скарбы як асноўны аб'ект для нумізматычных даследаванняў. Віды і датаванне скарбаў. Сувязь нумізматыкі з іншымі навукамі. Аналіз літаратуры па нумізматыцы. Гісторыя ўзнікнення нумізматыкі. Выкарыстанне даных нумізматыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. Нумізматычная тэрміналогія. Грошы, іх віды і функцыі.

Антычныя манеты на беларускай зямлі. Першы безманетны перыяд. Арабскія, візантыйскія, кіеўскія і наўгародскія манеты. Заходнееўрапейскія дэнарыі. Шляхі паступлення манет. Геаграфія размяшчэння скарбаў. Другі безманетны перыяд. Дыскусія аб яго прычынах. Літоўскія, кіеўскія, наўгародскія і чарнігаўскія грыўні.

Тэма 18. Грашовае абарачэнне XIV–XX стст.

Грашовае абарачэнне ў XIV–XVI стст. Пражскі грош. Літоўскія дэнарыі. Манеты Польшчы, Лівонскага ордэна, Залатой арды і іншых краін.

Манеты Вялікага княства Літоўскага. Узаемаадносіны паміж манетами Вялікага княства Літоўскага і польскімі манетами. Галеры. Чаканка білонавых манет. Паступленне на тэрыторыю Беларусі манет Лівоніі, шведскай Прыбалтыкі, Расіі, Прусіі і іншых краін.

Грашовае абарачэнне ў XVII – XVIII стст. Фінансавы крызіс. Чаканка меднай, білонавай і сярэбранай манеты. Барацінкі і тымфы. Манеты Расіі і Прусіі.

Грашовае абарачэнне ў канцы XVIII – XX стст. Асаблівасці грашовага абарачэння Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. Увядзенне залатога монаметалізму.

Грашовае абарачэнне ў час першай сусветнай вайны.

Грашовае абарачэнне ў савецкі час. Развал грашовай сістэмы ў час грамадзянскай вайны. Падрыхтоўка і правядзенне грашовай рэформы 1922-24 гг. Чаканка бронзавых і нікелевых манет. Грашовыя рэформы 1947 і 1961 гг. Юбілейныя і памятныя манеты. Грашовая сістэма ў канцы XX – пачатку XXI ст.

Тэма 19. Гістарычная анамастыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна.

Прадмет і задачы гістарычнай анамастыкі. Тапаніміка, этнаніміка і антрапаніміка. Сувязь анамастыкі з мовазнаўствам, гісторыяй, геаграфіяй, сацыялогіяй і іншымі дысцыплінамі. Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён. Фарманты асабістых імён і іх вывучэнне. Выкарыстанне даных анамастыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. Літаратура па тэме, яе аналіз.

Тэма 20. Гістарычная тапаніміка і антрапаніміка.

Антрапаніміка як навука. Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён у мінулым. Дахрысціянскія і хрысціянскія імёны. Княжацкія імёны. Жаночыя і мужчынскія імёны. Прозвішчы і мянушкі. Асаблівасці прозвішчаў і імён у розных сацыяльных групах. Імянная мода.

Гістарычная тапаніміка як навука. Сувязь тапанімікі з мовазнаўствам, гісторыяй і геаграфіяй. Тапанімічная тэрміналогія. Мікратапаніміка, макратапаніміка і мезатапаніміка. Адлюстраванне ў геаграфічных назвах этнагенезу, міграцыі насельніцтва, эканамічнага, палітычнага і сацыяльнага жыцця грамадства. Тапанімічны субстрат. Гідронімы. Назвы населеных пунктаў. Тапаніміка Беларусі і роднага краю. Угра-фінскія, балцкія, славянскія і іншыя назвы геаграфічных аб'ектаў на тэрыторыі Беларусі.

**Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны»
(дзённая форма атрымання адукацыі для спецыяльнасцяў 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны, 1-01 01 02 Гісторыя і сусветная мастацкая культура і 1-02 01 03 Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа)**

Нумар раздзела, тэмы, занятка	Назва раздзела, тэмы (пералік вивучаемых пытанняў)	Колькасць аўдыторных гадзін				Самастойная (пазааўдыторная) работа	Магэрыяльнае забеспячэнне занятку (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і навучання г.д.)	Літаратура	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Семінарыяныя заняткі	Кіруемая самастойная работа студэнтаў				
2 сяместр									
1.	Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук 1. ДГД і крыніцазнаўства. 2.Зараджэнне і развіццё ДГД. 3. Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях.	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны”	1, 4	Кантроль канспектаў
2.	Палеаграфія ў сістэме дапаможных	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне	2, 3	Кантроль канспектаў

	гістарычных дысцыплін 1.Прадмет, задачы і метады палеаграфіі. 2.Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях. 3.Паходжанне славянскай пісьменнасці.						“Палеаграфія як дапаможная гістарычная дысцыпліна”		
3.	Графічныя тыпы кірылічнага пісьма 1.Матэрыял і прылады для пісьма. 2.Устаў, паўустаў і скорапіс і вязь як графічныя тыпы кірылічнага пісьма. 3.Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.		4	2 (с)	2	Практыкум, рабочы сшытак	1, 4	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне	
4.	Устаў як графічная разнавіднасць пісьма 1.Крыніцы XI ст. 2.Крыніцы XII ст. 3.Крыніцы XIII ст.		2		2	Практыкум, рабочы сшытак	1, 4	Праверка рабочых сшыткаў, чытанне і аналіз тэкстаў	
5.	Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма 1.Крыніцы XIV ст.		2		2	Практыкум, рабочы сшытак	1, 3, 4	Праверка рабочых сшыткаў,	

	2.Крыніцы XV ст.								чытанне і аналіз тэкстаў
6.	Скорапіс як графічная разнавіднасць пісьма 1.Крыніцы XVI ст. 2.Крыніцы XVII ст. 3.Крыніцы XVIII ст.		2			2	Практыкум, рабочы сшытак	1, 3, 4	Праверка рабочых сшыткаў, чытанне і аналіз тэкстаў
7.	Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна 1.Прадмет, аб'ект і задачы геральдыкі. 2.Знешнія і ўнутраныя прычыны ўзнікнення геральдыкі. 3.Тэарэтычная геральдыка. 4.Блазаніраванне герба.	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна”	1, 3, 4, 6	Кантроль канспектаў
8.	Практычная геральдыка 1.Асноўныя геральдычныя тэрміны. 2.Віды гербоў.			2	2 (с)	2	Практыкум, рабочы сшытак,	1, 3, 4, 6	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
9.	Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь 1.Фігуры, эмалі і металы			2		2	Практыкум, рабочы сшытак, тэсты	4	Тэст, праверка рабочых сшыткаў,

	на гарадскіх гербах Беларусі. 2.Правілы блазаніравання.								вуснае апытанне
10.	Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна 1.Развіццё гістарычнай храналогіі. 2.Датаванне гістарычных падзей.	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна”		Кантроль канспектаў
11.	Час і яго вымярэнне 1.Паняцце года, месяца, сутак, тыдня. 2.Старажытныя каляндары.			2		2	Практыкум, рабочы сшытак	4, 6	Тэст, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
12.	Рашэнне задач па храналогіі 1.Вызначэнне года ад стварэння света 2.Вызначэнне даты падзеі. 3.Вызначэнне дня святкавання Пасхі. 4.Формула Беражкова.		4	2		2	Практыкум, тэсты, рабочы сшытак	3, 4	Рашэнне храналагічных задач, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
13.	Сфрагістыка 1.Сфрагістычная тэрміналогія.	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Сфрагістыка як	3, 4	Кантроль канспектаў

	2.Гісторыя даследавання пячатак						дапаможная гістарычная дысцыпліна”		
14.	Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі 1.Пячаткі X ст. 2.Пячаткі XII–XIII ст.: знешні выгляд і матэрыял. 3.Пячаткі XV–XVIII стст.: знешні выгляд і матэрыял адбіткаў Пячаткі уласныя і дзяржаўныя. 4.Пячаткі XIX–XX стст.			2	2 (с)	2	Практыкум, рабочы сшытак		Тэст, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
15.	Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна 1.Прадмет і задачы гістарычнай метралогіі. 2.Метралагічныя крыніцы. 3.Гісторыя станаўлення і развіцця метралогіі.	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна”	1, 2, 4	Кантроль канспектаў
16.	Метралогія ад старажытных часоў да XX ст. 1.Старажытная метралогія.			2		2	Практыкум, рабочы сшытак	3, 4	Рашэнне задач па метралогіі, тэст, праверка рабочых

	<p>2.Метралогія усходнеславянскіх народаў.</p> <p>1.Метралогія XV-XVII стст.</p> <p>2.Метралогія XVIII-XX стст.</p>								сшыткаў, вуснае апытанне
17.	<p>Нумізматыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з антычнасці да XIII ст.</p> <p>1.Нумізматыка як навука.</p> <p>2.Антычныя манеты.</p> <p>3.Першы і другі безманетны перыяды.</p> <p>4.Куфічны дырхем, заходнееўрапейскі дэнарый.</p>	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі”	3, 4, 5	Кантроль канспектаў
18.	<p>Грашовае абарачэнне XIV-XX стст.</p> <p>1.Грашовае абарачэнне XIV- XV стст.</p> <p>2. Грашовае абарачэнне XVI- XVII стст.</p> <p>3.Грашовае абарачэнне XVIII- XIX стст.</p>	2		2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі”. Экспазіцыя нумізматычнага	1, 2, 4, 5	Экскурсія

	4. Грашовае абарачэнне XX ст.						кабінета БДУ		
19.	Гістарычная анамастыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. 1.Прадмет і задачы гістарычнай анамастыкі. 2.Тапаніміка, этнаніміка і антрапаніміка. 3.Фарманты асабістых імён і іх вывучэнне. 4.Выкарыстанне даных анамастыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне “Анамастыка”.		Кантроль канспектаў
20.	Гістарычная тапаніміка і антрапаніміка 1.Гістарычная тапаніміка 2.Гістарычная антрапаніміка.			2		4	Практыкум, рабочы сшытак	1, 2, 4	Рашэнне практычных задач па анамастыцы, вуснае апытанне
	Усяго гадзін	18	10	20	6 (с)	42			Залік

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
«Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны»
 для спецыяльнасці 1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны
 (завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы (пералік вывучаемых пытанняў)	Колькасць аўдыторных гадзін		Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і г.д.)	Літаратура	Форма кантроля ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семінарскія) заняткі			
1	2	3	4	7	8	9
2 сяместр						
1.	Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук 1. ДГД і крыніцазнаўства. 2.Зараджэнне і развіццё ДГД. 3. Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у	2		Мультымедыйнае “Дапаможныя дысцыпліны” суправаджэнне гістарычныя	1, 2	Кантроль канспектаў

	гістарычных даследаваннях.					
2.	Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін 1.Прадмет, задачы і метады палеаграфіі. 2.Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях. 3.Паходжанне славянскай пісьменнасці.	2		Мульцімедыйнае суправаджэнне “Палеаграфія як дапаможная гістарычная дысцыпліна”	1, 3	Кантроль канспектаў
3.	Графічныя тыпы кірылічнага пісьма 1.Матэрыял і прылады для пісьма. 2.Устаў, паўустаў і скорпіс і вязь як графічныя тыпы кірылічнага пісьма. 3.Методыка вызначэння		4	Прэзентацыя “Палеаграфія”. Практыкум, рабочы сшытак	3, 4	Чытанне тэкстаў, вуснае апытанне, праверка сшыткаў

	графічнага тыпу пісьма.					
9.	Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь 1.Фігуры, эмалі і металы на гарадскіх гербах Беларусі. 2.Правілы блазаніравання.		2	Практыкум, рабочы сшытак, тэсты		Блазаніраванне гербоў, тэст, вуснае апытанне
12.	Рашэнне задач па храналогіі 1.Вызначэнне года ад стварэння света 2.Вызначэнне даты падзеі. 3.Вызначэнне дня святкавання Пасхі. 4.Формула Беражкова.		2	Практыкум, рабочы сшытак	3, 4	Рашэнне храналагічных задач, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
	Усяго:	4	8			Залік

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная:

1. Леонтьева, Г.А. Вспомогательные исторические дисциплины / Г.А. Леонтьева, П.А. Шорин, В.Б. Кобрин. – 2-е изд., исправленное и дополненное. – Москва: Владос, 2015. – 380 с.

Дадатковая:

2. Абрамова, Н. Г. Вспомогательные исторические дисциплины / Н. Г. Абрамова, Т.А. Круглова. – 2-е изд, исправленное. – Москва: Академия, 2011. – 368 с.
3. Калечиц, И. Л. Практикум по вспомогательным историческим дисциплинам: палеография, геральдика, хронология, ономастика : пособие / И. Л. Калечиц. – Минск: БГПУ, 2012. – 156 с.
4. Калечиц, І. Л. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны : вучэбна-метадычны дапаможнік / І. Л. Калечиц. – 2-е выд. – Мінск: БДПУ, 2009. – 139 с.
5. Сідаровіч, В. М. Гісторыя вывучэння антычных манет у Беларусі / В. М. Сідаровіч // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. – Вып. 11. – Мінск: БДУ, 2016. – С. 176–186.
6. Слейтер, С. Геральдика: ілюстраваная энцыклапедыя / С. Слейтер. – Москва: Эксмо, 2005. – 264 с.
7. Юргенсон, В. А. Денежное обращение Великого княжества Литовского: процессы унификации денежных систем Княжества и Короны / В. А. Юргенсон // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. – Вып. 11. – Мінск: БДУ, 2016. – С. 187–194.

Прыкладны спіс пытанняў да заліку па курсе “Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны”

1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук.
2. Палеаграфія як навука.
3. Дахрысціянская пісьменнасць. Паходжанне славянскай пісьменнасці. Кірыліца.
4. Матэрыялі прылады для пісьма.
5. Помнікі пісьменнасці ўсходнеславянскіх народаў.
6. Устаў, паўустаў, скорапіс, вязь як тыпы кірылічнага пісьма.
7. Гістарычная метралогія як навука.
8. Старажытная метралогія. Сістэма вымярэнняў ў перыяд XI-XV ст.
9. Метралогія XV-XVII ст.
10. Метралогія XVIII-XX ст.
11. Сфрагістыка як навука. Тэарэтычная сфрагістыка.
12. Пячаткі X-XIII стст.
13. Пячаткі XIV-XVIII стст.
14. Геральдыка як навука.
15. Паняцце герба. Дзяржаўны герб Рэспублікі Беларусь.
16. Гербы уласныя, гарадскія, аб'яднанняў.
17. Тэарэтычная геральдыка: шчыт і яго блазаніраванне.
18. Тэарэтычная геральдыка: знешняя частка герба.
19. Гістарычная храналогія як навука.
20. Час і яго вымярэнне. Паняцце эры.
21. Каляндары і прынцыпы іх пабудовы. Старажытныя каляндары.
22. Юліянскі, грыгарыянскі і новаюліянскі каляндары.
23. Каляндар французскай рэвалюцыі. Праекты сусветнага каляндара.
24. Формулы для вылічэння дат гістарычных падзей.
25. Нумізматыка як навука. Тэарэтычная нумізматыка.
26. Пачатак грашовага абарачэння на тэрыторыі Беларусі. Перыяд рымскага дэнарыя. Першы безманетны перыяд.
27. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі ў VIII-XIV ст.
28. Перыяд куфічнага дырхема і заходнееўрапейскага дэнарыя. Грашовае абарачэнне на Беларусі канца XIII-XV ст. Перыяд пражскага гроша.
29. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі у XVI-першай палове XVII ст.
30. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі ў другой палове XVII-XVIII ст.
31. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі канца XVIII ст. па 1917 г.
32. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі ў савецкі час.
33. Гістарычная анамастыка. Антрапаніміка.
34. Гістарычная анамастыка. Тапаніміка.

**Метадычныя рэкамендацыі
па арганізацыі і выкананні самастойнай працы студэнтаў
па вучэбнай дысцыпліне
“Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны”**

Мэтай метадычных рэкамендацый з'яўляецца павышэнне эфектыўнасці навучальнага працэсу, у тым ліку дзякуючы самастойнай рабоце, у якой студэнт становіцца актыўным суб'ектам навучання, што азначае:

- здольнасць займаць у навучанні актыўную пазіцыю;
- гатоўнасць мабілізаваць інтэлектуальныя і валявыя намаганні для дасягнення навучальных мэт;
- уменне праектаваць, планаваць і прагназаваць вучэбную дзейнасць;
- прывычку ініцыяваць сваю пазнавальную дзейнасць на аснове ўнутранай станоўчай матывацыі;
- усведамленне сваіх патэнцыйных навучальных магчымасцяў і псіхалагічную гатоўнасць скласці праграму дзеянняў па самаразвіцці.

Віды самастойнай работы студэнтаў

<i>Рэпрадуктыўная самастойная работа</i>	Самастойнае прачытанне, прагляд, канспектаванне вучэбнай літаратуры, праслухоўванне лекцый, завучванне, пераказ, запамінанне, Інтэрнэт-рэсурсы, паўтарэнне навучальнага матэрыялу і інш.
<i>Пазнавальна-пошукавая самастойная работа</i>	Падрыхтоўка паведамленняў, дакладаў, выступленняў на семінарскіх і практычных занятках, падбор літаратуры па дысцыплінарных праблемах і інш.
<i>Творчая самастойная работа</i>	Напісанне навуковых публікацый, удзел у навукова-даследчай рабоце, удзел у студэнцкай навуковай канферэнцыі і інш.

Арганізацыя і кантроль самастойнай работы

Для паспяховага выканання самастойнай працы студэнтаў неабходна планаванне і кантроль з боку выкладчыкаў. Аўдыторная самастойная праца выконваецца студэнтамі на лекцыях, семінарскіх занятках, і, такім чынам, выкладчык павінен загадзя выбудаваць сістэму самастойнай працы, улічваючы ўсе яе формы, мэты, адбіраючы вучэбную і навуковую інфармацыю і сродкі (метадычных) камунікацый, прадумваючы ролю студэнта ў гэтым працэсе і сваё удзел у ім.

Пытанні для самастойнай працы студэнтаў, указаныя ў вучэбнай праграме дысцыпліны, прапануюцца выкладчыкамі ў пачатку вывучэння

дысцыпліны. Студэнты маюць права выбіраць дадаткова тэмы, якія іх цікавяць для самастойнай працы.

Змест дзейнасці выкладчыка і студэнта пры выкананні самастойнай працы

Асноўныя характарыстыкі	Дзейнасць выкладчыка	Дзейнасць студэнтаў
Мэта выканання СР	<ul style="list-style-type: none"> - тлумачыць мэту і сэнс выканання СР; - дае разгорнуты або кароткі інструктаж аб патрабаваннях, якія прад'яўляюцца да СР і спосабах яе выканання; - дэманструе ўзор СР. 	<ul style="list-style-type: none"> - разумее і прымае мэту СР як асобна значную; - знаёміцца з патрабаваннямі да СР.
Матывацыя	<ul style="list-style-type: none"> - раскрывае тэарэтычную і практычную значнасць выканання СР, тым самым фарміруе ў студэнта пазнавальную патрэбнасць і гатоўнасць да выканання СР; - матывуе студэнта на дасягненне поспеху. 	<ul style="list-style-type: none"> - фармуе ўласнае пазнавальнае запатрабаванне ў выкананні СР; - фармуе ўсталёўку і прымае рашэнне аб выкананні СР.
Кіраванне	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе кіраванне шляхам мэтанакіраванага ўздзеяння на працэс выканання СР; - дае агульныя арыенціры выканання СР 	<ul style="list-style-type: none"> - на аснове валодання абагульненым прыёмам сам ажыццяўляе кіраванне СР (праектуе, плануе, рацыянальна размяркоўвае час і г.д.)
Кантроль і карэкцыя выканання СР	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе папярэдні кантроль, які прадугледжвае выяўленне зыходнага ўзроўню гатоўнасці студэнта да выканання СР; - ажыццяўляе выніковы кантроль канчатковага выніку выканання СР 	<ul style="list-style-type: none"> - ажыццяўляе бягучы аперацыйны самакантроль за ходам выканання СР; - выяўляе, аналізуе і выпраўляе дапушчаныя памылкі і ўносіць карэктывы ў працу, адсочвае ход выканання СР; - вядзе пошук аптымальных спосабаў выканання СР; - ажыццяўляе рэфлексіўнае стаўленне да ўласнай дзейнасці;

		- ажыццяўляе выніковы самакантроль выніку СР
Ацэнка	<ul style="list-style-type: none"> - на аснове параўнання выніку з узорам, загадзя зададзенымі крытэрыямі дае ацэнку СР; - выяўляе тыповыя памылкі, падкрэслівае станоўчыя і адмоўныя бакі, дае метадычныя парады па выкананні СР, вызначае далейшыя шляхі выканання СР; - устанаўлівае ўзровень і вызначае якасць прасоўвання студэнта і тым самым фарміруе ў яго матывацыю дасягнення поспеху ў вучэбнай дзейнасці. 	- на аснове суаднясення выніку з мэтай дае самаацэнку СР, сваім пазнавальным магчымасцям, здольнасцям і якасцям.

Пазааўдыторная самастойная праца студэнтаў (далей самастойная праца) – запланаваная вучэбная, вучэбна-даследчая, навукова-даследчая дзейнасць студэнтаў, якая ажыццяўляецца ў пазааўдыторны час па заданні і пры метадычным кіраўніцтве выкладчыка, але без яго непасрэднага ўдзелу. Яна ўключае ў сябе:

- падрыхтоўку да аўдыторных заняткаў (лекцыям, практычным, семінарскім і інш.) і выкананне адпаведных заданняў;
- самастойную працу над асобнымі тэмамі навучальных дысцыплін у адпаведнасці з вучэбна-тэматычнымі планами;
- напісанне дакладаў, эсэ;
- падрыхтоўку да ўсіх відаў кантрольных іспытаў, у тым ліку да залікаў;
- удзел у навуковых і навукова-практычных канферэнцыях, семінарах, кангрэсах і т.п.

Выкананне любога віду самастойнай працы прадугледжвае праходжанне студэнтамі наступных этапаў:

- вызначэнне мэты самастойнай працы;
- канкрэтызацыя пазнавальнай (праблемнай або практычнай) задачы;
- самаацэнка гатоўнасці да самастойнай работы па рашэнні пастаўленай або выбранай задачы;
- выбар адэкватнага спосабу дзеянняў, які вядзе да рашэння задачы (выбар шляхоў і сродкаў для яе рашэння);
- планаванне (самастойна або з дапамогай выкладчыка) самастойнай работы па рашэнні задачы;
- рэалізацыя праграмы выканання самастойнай працы.

Метадычныя парады і рэкамендацыі да заданняў

Усе тыпы заданняў, якія выконваюцца студэнтамі, у тым ліку ў працэсе самастойнай работы змяшчаюць устаноўку на набыццё і замацаванне вызначанага Дзяржаўным адукацыйным стандартам вышэйшай прафесійнай адукацыі аб'ёму ведаў, а таксама на фарміраванне ў рамках гэтых ведаў некаторых навыкаў разумовых аперацый – умення ацэньваць, аналізаваць, параўноўваць, каментываць і г.д. Некаторыя заданні патрабуюць тлумачэнні:

1. Пракаментываць выказванне – растлумачыць, якая ідэя заключана ва ўрыўку, пра якую пазіцыю яе аўтара яна сведчыць.

2. Параўнаць - выявіць падабенства і адрозненне пазіцый па пэўных прыкметах.

3. Абгрунтаваць адзін з некалькіх прапанаваных варыянтаў адказу - прывесці аргументы на карысць правільнасці абранага варыянту адказу і паказаць, у чым памылковасць іншых варыянтаў.

4. Аргументываць (абгрунтаваць, даказаць, растлумачыць) адказ.

5. Правесці аналіз – раскласці, якія вывучаюцца з'явы на складовыя часткі, супаставіць іх з мэтай выяўлення ў іх істотнага, неабходнага і вызначальнага.

6. Тэзісна выкласці ідэю, канцэпцыю, тэорыю – выкарыстоўваючы матэрыял навучальных дапаможнікаў і іншай літаратуры, каратка, але не на шкоду зместу сфармуляваць асноўныя палажэнні вучэння.

7. Адлюстравіць схематычна - значыць раскрыць змест адказу ў выглядзе табліцы, малюнка, дыяграмы і іншых графічных формаў.

Важным складнікам самастойнай пазнаўчы-даследаўчай падрыхтоўкі з'яўляецца работа з літаратурай да ўсіх відаў заняткаў: семінарскіх, практычных, пры падрыхтоўцы да залікаў, тэсціравання, удзелу ў навуковых канферэнцыях.

Уменне працаваць з літаратурай азначае навучыцца асэнсавана карыстацца крыніцамі. Перш чым прыступіць да засваення навуковай літаратуры, рэкамендуецца чытанне падручнікаў і навучальных дапаможнікаў.

Вывучэнне навуковай, навучальнай і іншай літаратуры патрабуе вядзення працоўных запісаў.

Форма запісаў можа быць вельмі разнастайнай: простыя ці разгорнутыя планы, тэзісы, цытаты, канспект.

Студэнтам рэкамендуецца самастойна выконваць даклады, індывідуальныя пісьмовыя заданні і практыкаванні, якія прапануюцца пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў. Праца, звязаная з рашэннем гэтых задач і практыкаванняў, уяўляе сабой від інтэлектуальнай практычнай дзейнасці. Яна спрыяе выпрацоўцы ўменні і звычкі рабіць штосьці правільна, а таксама замацаванню навыкаў і ведаў па праблеме.

Метадычныя рэкамендацыі па напісанні пісьмовых, навукова-даследчых работ студэнтаў

Напісанне пісьмовых навукова-даследчых работ студэнтаў вырашае шэраг задач:

- навучанне студэнтаў самастойнаму пошуку і адбору вучэбнай і спецыяльнай навуковай літаратуры па прадмеце;
- прывіццё навыкаў рэфэравання навуковых артыкулаў па праблематыцы вывучаемых дысцыплін;
- выпрацоўка ўмення падрыхтоўкі рэфэратаў, дакладаў, выступленняў і паведамленняў;
- набыццё досведу выступу з дакладамі на семінарскіх занятках;
- сістэматызацыя, замацаванне і пашырэнне тэарэтычных і практычных ведаў і навыкаў па вывучаемых дысцыплінах;
- далучэнне студэнтаў да рашэння праблемных пытанняў па абранай тэме працы;
- навучанне студэнтаў выкладаць матэрыял у выглядзе стройнай сістэмы тэарэтычных палажэнняў, звязаных лагічнай паслядоўнасцю і падмацаваных прыкладамі з практыкі.

Патрабаванні да выканання самастойнай працы студэнтаў

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Колькасць гадзін на СРС	Заданне	Форма выканання
1.	Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук	2 (л)	<p>Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях. Выкарыстанне матэрыялу дапаможных гістарычных дысцыплін у рабоце настаўніка гісторыі.</p> <p>Зараджэнне і развіццё дапаможных гістарычных дысцыплін. Практычны, прыкладны і навукова-тэарэтычны перыяды развіцця дапаможных гістарычных дысцыплін. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны на сучасным этапе. Умоўнасць назвы.</p> <p>Літаратура па курсу “Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны”. Яе аналіз.</p>	Падрыхтоўка прэзентацыі
2.	Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін	2 (л)	<p>Выкарыстанне палеаграфічных матэрыялаў у працы настаўніка гісторыі.</p> <p>Паходжанне славянскай пісьменнасці. Сведчанні аб існаванні дакірылічнай пісьменнасці. Кірыліца і глаголіца: пытанні аб часе ўзнікнення, аўтарстве і першаснасці. Кірыліца. Паходжанне і гукавае значэнне літар. Абзначэнне лічбаў літарамі. Наградковыя знакі. Помнікі пісьменнасці ўсходнеславянскіх народаў.</p>	Справаздача па індывідуальных заданнях

3.	Графічныя тыпы кірылічнага пісьма	2 (с)	<p>Вязь як від дэкаратыўнага пісьма, лігатурыраванне, штамбаванне, паказчык вязі. Прычыны змянення графікі пісьма.</p> <p>Упрыгожванне рукапісаў. Застаўкі, ініцыялы, калафоны. Арнаменты: старавізантыйскі або геаметрычны, тэраталагічны, новавізантыйскі, балканскі, старадрукаваны арнамент, барока, ракако, стыль Людовіка XVI, ампір. Мініяцюры.</p>	Паведамленне
4.	Устаў як графічная разнавіднасць пісьма	2 (с)	<p>Графіка пісьма. Крыніцы XI ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XII ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XIII ст. і іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.</p>	Справаздача па індывідуальных заданнях
5.	Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма	2 (с)	<p>Графіка пісьма. Крыніцы XIV ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XV ст., іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Праблема змены графікі літар. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.</p>	Справаздача па індывідуальных заданнях
6.	Скорапіс як графічная разнавіднасць пісьма	2 (с)	<p>Графіка пісьма. Крыніцы XVI ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XVII ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XVIII ст., іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Праблема змены графікі літар. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.</p>	Справаздача па індывідуальных заданнях
7.	Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна	2 (л)	<p>Віды гербоў. Састаўныя часткі герба: шчыт, шлем, карона, бурэлет, клейнод, намёт, мантыя, дэвіз, пастамент. Віды шчытоў.</p>	Даклад

			Геральдычныя фігуры: фігуры дзялення, геральдычныя фігуры першага і другога парадку, негеральдычныя фігуры (натуральныя, штучныя і фантастычныя). Эмалі, металы і футры. Асноўнае правіла геральдыкі. Шрафіроўка. Блазаніраванне герба.	
8.	Практычная геральдыка	2 (с)	<p>Уласныя гербы. Знакі Рурыкавічаў. “Сарматызм” і “рымскае паходжанне” шляхты. Адметныя рысы беларускіх ўласных гербаў.</p> <p>Гербы аб’яднанняў. Гісторыя ўзнікнення і існавання.</p> <p>Дзяржаўныя гербы Рэспублікі Беларусь: гісторыя стварэння і існавання.</p> <p>Адраджэнне гербай і сімволікі: асноўныя шляхі і тэндэнцыі.</p> <p>Далейшыя напрамкі развіцця геральдыкі: лагатыпізацыя, паняцце сімвала і эмблемы.</p>	Справаздача па індывідуальных заданнях
9.	Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь	2 (с)	Гісторыя стварэння і існавання гарадскіх гербоў. Гарадскія гербы да падзелаў Рэчы Паспалітай. Гарадскія гербы пасля падзелаў Рэчы Паспалітай. Адраджэнне і наданне гарадскіх гербоў у Рэспубліцы Беларусь.	Даклад
10	Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна	2 (л)	Матэматычная (астранамічная) і гістарычная храналогія. Тэарэтычныя і практычныя задачы храналогіі. Сувязь храналогіі з іншымі навукамі. Узнікненне і развіццё храналогіі як дапаможнай гістарычнай дысцыпліны. Літаратура па курсе, яе аналіз. Датаванне гістарычных падзей і крыніц. Датаванне па ўскосных даных.	Паведамленне

			Выкарыстанне матэрыялаў гістарычнай храналогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.	
11.	Час і яго вымярэнне	2 (с)	Паняцце года, месяца, тыдня, сутак, гадзіны. Месяцовыя, сонечныя і месяцова-сонечныя каляндары. Старажытныя каляндарныя сістэмы: старажытнаегіпецкая, вавілонская, старажытнагрэчаская, рымская, старажытнаяўрэйская. Юліянскі, грыгарыянскі і новаюліянскі каляндар. Мусульманскі каляндар. Каляндар французскай рэвалюцыі. Спробы стварэння сусветнага каляндара.	Падрыхтоўка прэзентацыі
12.	Рашэнне задач па храналогіі	2 (с)	Вызначэнне года ад стварэння света і перавод на даты нашай эры. Вызначэнне даты падзеі. Пераходзячыя і непераходзячыя святы. Вызначэнне дня святкавання Пасхі. Вызначэнне дня тыдня. Формула Беражкова.	Справаздача па індывідуальных заданнях
13.	Сфрагістыка	2 (л)	Паняцце пячаткі. Паняцце матрыцы і адбітка. Сфрагістычная тэрміналогія: працоўная паверхня, выява, легенда. Віды пячатак: прывесістыя, прыціскныя, прыкладныя, маліўдавулы, аргіравулы, хрысавулы, васковыя, воска-масцічныя, масцікавыя, куроўдымныя пячаткі. Методыка даследавання пячатак.	Падрыхтоўка прэзентацыі
14.	Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі	2 (с)	Пячаткі X ст. Пячатка Ізяслава Ўладзіміравіча: знешні выгляд і сувязі з геральдычнай традыцыяй (знакі Рурыкавічаў). Пячаткі XII–XIII ст.: знешні выгляд і матэрыял. Булы архаічнай традыцыі, грэка-рускія пячаткі.	Даклад

			Пячаткі епіскапаў, князёў, жаночыя пячаткі: знешні выгляд і адрозненні. Пячаткі ДЬНЕСЛОВО.	
15.	Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна	2 (л)	Прадмет і задачы гістарычнай метралогіі. Яе роля ў гістарычных даследаваннях. Сувязь метралогіі з іншымі навукамі. Метралагічныя крыніцы. Гісторыя станаўлення і развіцця метралогіі. Практычнае выкарыстанне даных метралогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.	Падрыхтоўка прэзентацыі
16.	Метралогія ад старажытных часоў да XX ст.	2 (с)	Выкарыстанне англійскіх мер і змена ў сувязі з гэтым мер даўжыні і паверхні. Удакладненне мер у сувязі з развіццём капіталістычных адносін. Метрычная сістэма мер і пытанне аб яе ўвядзенні. Увядзенне метрычнай сістэмы мер. Яе характарыстыка. Эталоны мер.	Паведамленне
17.	Нумізматыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з антычнасці да XIII ст.	2 (л)	Антычныя манеты на беларускай зямлі. Першы безманетны перыяд. Арабскія, візантыйскія, кіеўскія і наўгародскія манеты. Заходнееўрапейскія дэнарыі. Шляхі паступлення манет. Геаграфія размяшчэння скарбаў. Другі безманетны перыяд. Дыскусія аб яго прычынах. Літоўскія, кіеўскія, наўгародскія і чарнігаўскія грыўні.	Справаздача па індывідуальных заданнях
18.	Грашовае абарачэнне XIV-XX стст.	2 (с)	Грашовае абарачэнне ў канцы XVIII – XX стст. Асаблівасці грашовага абарачэння Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. Увядзенне залатога манаметалізму. Грашовае абарачэнне ў час першай сусветнай вайны. Грашовае абарачэнне ў савецкі час.	Справаздача па індывідуальных заданнях

			Развал грашовай сістэмы ў час грамадзянскай вайны. Падрыхтоўка і правядзенне грашовай рэформы 1922-24 гг. Чаканка бронзавых і нікелевых манет. Грашовыя рэформы 1947 і 1961 гг. Юбілейныя і памятныя манеты. Грашовая сістэма ў канцы XX – пачатку XXI ст.	
19.	Гістарычная дапаможная дысцыпліна. анамастыка як гістарычная	2 (л)	Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён. Фарманты асабістых імён і іх вывучэнне. Выкарыстанне даных анамастыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. Літаратура па тэме, яе аналіз.	Даклад
20.	Гістарычная антрапаніміка і тапаніміка	4 (с)	Дахрысціянскія і хрысціянскія імёны. Княжацкія імёны. Жаночыя і мужчынскія імёны. Прозвішчы і мянушкі. Асаблівасці прозвішчаў і імён у розных сацыяльных групах. Імянная мода. Тапанімічная тэрміналогія. Мікратапаніміка, макратапаніміка і мезатапаніміка. Адлюстраванне ў геаграфічных назвах этнагенезу, міграцыі насельніцтва, эканамічнага, палітычнага і сацыяльнага жыцця грамадства. Тапанімічны субстрат. Гідронімы. Назвы населеных пунктаў. Тапаніміка Беларусі і роднага краю. Угра-фінскія, балцкія, славянскія і іншыя назвы геаграфічных аб'ектаў на тэрыторыі Беларусі.	Справаздача па індывідуальных заданнях
	Усяго	42		

Патрабаванні да выканання самастойнай працы студэнтаў

Тэма: Графічныя тыпы кірылічнага пісьма 2 г. (с)

План:

1. Устаў як графічны тып кірылічнага пісьма.
2. Паўстаў як графічны тып кірылічнага пісьма.
3. Скорапіс як графічны тып кірылічнага пісьма.
4. Вязь як графічны дэкаратыўны тып кірылічнага пісьма.

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбнай літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Дахрысціянская пісьменнасць.
  2. Кірыліца і глаголіца.
  3. Перадумовы з'яўлення ўстава як графічнага тыпу пісьма.
  4. Перадумовы з'яўлення паўстава як графічнага тыпу пісьма.
  5. Перадумовы з'яўлення скорапісу як графічнага тыпу пісьма.
  6. Віды скорапісу.
  7. Перадумовы з'яўлення вязі як дэкаратыўнага тыпу пісьма.
- Форма кантролю – абмеркаванне дакладаў.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый:

1. Выкарыстанне ўстава ў пісьмовых помніках X-XIII стст.
  2. Выкарыстанне паўстава ў пісьмовых помніках XIV-XV стст.
  3. Выкарыстанне скорапісу ў пісьмовых помніках XV-XVII стст.
  4. Выкарыстанне вязі ў пісьмовых помніках XV-XVII стст.
- Форма кантролю – абарона творчага праекта.

Модуль III

Падрыхтоўка эсэ:

Прычыны змены графічных тыпаў пісьма

Літаратура:

1. Груша, А. І. Беларуская кірылічная палеаграфія: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў гістарычнага факультэта / А. І. Груша. – Мінск: БДУ, 2006. – 142 с.
2. Жуковская, Л.П. Развитие славяно-русской палеографии: (В дореволюционной России и в СССР) / Л. П. Жуковская. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 144 с.
3. Карский, Е.Ф. Славянская кирилловская палеография. / Е.Ф. Карский. – Л.: Издательство АН СССР, 1928. – 494 с.
4. Николаева, А. Т. Русская палеография / А. Т. Николаева. – М.: МГИАИ, 1980. – 156 с.

5. Соболевский, А.И. Славяно-русская палеография / А. И. Соболевский. – 4-е изд. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 201 с.
6. Тихомиров, М.Н. Русская палеография / М. Н. Тихомиров, А. В. Муравьев. – М.: Высшая школа, 1966. – 290 с.
7. Черепнин, Л.В. Русская палеография / Л.В. Черепнин. – М.: Госполитиздат, 1956. – 616 с.
8. Щепкин, В. Н. Русская палеография / В. Н. Щепкин. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 272 с.

Тэма: Практычная геральдыка 2 г. (с)

План:

1. Асноўныя геральдычныя тэрміны
2. Эмалі і металы ў геральдыцы.
3. Геральдычныя і негеральдычныя фігуры ў геральдыцы.
4. Фігуры дзялення ў геральдыцы.
5. Асноўныя геральдычныя правілы.
6. Геральдычныя фігуры ў беларускай гарадской геральдыцы.
7. Геральдычныя фігуры ў шляхецкай геральдыцы.

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбнай літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Умовы і асаблівасці развіцця беларускай геральдыкі.
2. Гарадская геральдыка Беларусі.
3. Шляхецкая геральдыка Беларусі.
4. Дзяржаўная геральдыка Беларусі.
5. Гербы аб'яднанняў.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедычных прэзентацый:

1. Колеры і выявы ў беларускай гарадской геральдыцы.
2. Колеры і выявы ў беларускай шляхецкай геральдыцы.
3. Колеры і выявы ў гербах аб'яднанняў.

Модуль III

Падготовка эссе:

Працэс развіцця беларускай гарадской геральдыкі (XIV-XXI стст.)

Літаратура:

1. Арсеньев, Ю. В. Геральдика. Лекции, читанные в Московском Археологическом институте в 1907—1908 году / Ю. В. Арсеньев. – М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2001. – 384 с.
2. Левандовский, А. П. В мире геральдики / А. П. Левандовский. – М.: Вече, 2008. – 218 с.

3. Лихачёв, Н.П. Дипломатика: (Из лекций, читанных в С.-Петербургском Археологическом институте). – Из лекций по сфрагистике (Гос. Публ. ист. Б-ка России / Н. П. Лихачев. – М., 2001. – 332 с.
4. Пастуро, М. Символическая история европейского средневековья / М. Пастуро. – СПб. : Alexandria, 2012. – 448 с.
5. Слейтер, С. Геральдика. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. И. Жилинской / С. Слейтер. – 2-е изд. – М. : ЭКСМО, 2005. – 264 с.
6. Цітоў, А. Геральдыка беларускіх месцаў / А. Цітоў. – Мн. : Польша, 1998. – 287 с.
7. Щелоков, А. А. Увлекательная геральдика / А. А. Щелоков. – М. : ЭКСМО, 2006. – 352 с.

Тема: Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі 2 г. (с)

План:

1. Булы грэка-рускай традыцыі.
2. Епіскапскія пячаткі.
3. Княжацкія пячаткі.
4. Жаночыя пячаткі.
5. Пячаткі шляхты.
6. Пячаткі дзяржаўных устаноў.

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбнай літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Пячатка Ізяслава: гісторыя знаходкі і вывучэння.
2. Пячаткі Еўфрасінні Полацкай ў кантэксце існавання жаночых пячатак.
3. Асаблівасці княжацкіх пячатак.
4. Пячаткі ДНЕСЛОВО і пытанні іх паходжання.
5. Епіскапскія пячаткі і іх разнавіднасці.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедычных прэзентацый:

1. Выкарыстанне пячатак ў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі.
2. Выкарыстанне пячатак ў XIV-XVII стст. на тэрыторыі Беларусі.
3. Выкарыстанне пячатак ў XVIII-XX стст. на тэрыторыі Беларусі.

Модуль III

Падрыхтоўка эсэ:

Эвалюцыя пячатак на тэрыторыі Беларусі

Літаратура:

1. Белямук, М. Пячаткі беларускіх пячаткаў / М. Белямук. – Кліўленд, Огаё: 1986. – 21 с.

2. Каменцева, Е. Н. Русская сфрагистика и геральдика: Учебное пособие / Е. Каменцева, Н. Устюгов. – 2-е изд. – М., 1974.
3. Цітоў А. Пячаткі старажытнай Беларусі: Нарысы сфрагістыкі / А. Цітоў – Мн.: Палымя, 1993. – 239 с.
4. Янин, В. Л. Актовые печати Древней Руси X-XII вв. / В.Л. Янин, П. Г. Гайдуков. – М., ИНТРАДА, 1998. – 225 с.

Крытэрыі адзнак вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнта

Балы	Крытэрыі ацэнкі
1 (адзін)	Адмова ад адказу, поўная адсутнасць прафесійных кампетэнцый
2 (два)	Фрагментарныя веды ў межах адукацыйнага стандарта; веданне асобных фактаў з гістарычных крыніц, якія рэкамендаваны праграмай дысцыпліны; няздольнасць выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію; пасіўнасць на семінарскіх занятках
3 (тры)	Адсутнасць поўнага аб'ёму ведаў у рамках адукацыйнага стандарта; веданне часткі асноўнай літаратуры, якая рэкамендавана вучэбнай праграмай; значныя лінгвістычныя і лагічныя памылкі ў выкарыстанні навуковай тэрміналогіі; няздольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і канцэпцыях дысцыпліны; пасіўнасць на семінарскіх занятках
4 (чатыры)	Дастатковы аб'ём ведаў у межах адукацыйнага стандарта; засваенне асноўнай літаратуры, якая рэкамендавана вучэбнай праграмай; ўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію і рабіць вывады без істотных памылак; здольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і канцэпцыях прадмета і даваць ім адзнаку; праца на семінарскіх занятках пад кіраўніцтвам выкладчыка
5 (пяць)	Дастатковы ўзровень ведаў у рамках вучэбнай праграмы; ўменне карыстацца навуковай тэрміналогіяй, здольнасць рабіць вывады; валоданне асноўнымі тэорыямі дысцыпліны; засваенне асноўнай літаратуры, якая рэкамендавана вучэбнай праграмай, неістотныя памылкі пры выкананні навучальных і прафесійных задач
6 (шэсць)	Сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне неабходнай навуковай тэрміналогіі; лагічна вытрыманыя адказы; ўменне арыентавацца ў базавых тэрмінах і канцэпцыях дысцыпліны, даваць іх параўнальную ацэнку; самастойная работа на семінарскіх занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў
7 (сем)	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі; лагічна вытрыманыя адказы, здольнасць рабіць абгрунтаваныя высновы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры праграмы дысцыпліны; здольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і даваць іх крытычную адзнаку; самастойная і актыўная работа на семінарскіх занятках
8 (восем)	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пытаннях у аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі; здольнасць рабіць абгрунтаваныя высновы; валоданне метадамі

	<p>комплекснага аналізу і здольнасць самастойна рашаць складаныя праблемы ў рамках вучэбнай праграмы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, якая рэкамендавана праграмай; здольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і канцэпцыях і даваць ім крытычную адзнаку; актыўная самастойная праца на занятках, удзел у групавых абмеркаваннях</p>
<p>9 (дзесяць)</p>	<p>Выкананне патрабаванняў вучэбнай праграмы на высокім узроўні; поўнае і глыбокае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры па прадмеце; бездакорнае валоданне тэрэтычнымі ведамі і практычнымі навыкамі; стылістычна пісьменная, лагічна правільная пабудова матэрыялу; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, уменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках вывучаемай дысцыпліны, даваць ім крытычную ацэнку, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні ў іншых дысцыплінах; – уменне самастойна творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі; веданне і ўмелае выкарыстанне сучасных інфармацыйных і адукацыйных тэхналогій</p>
<p>10 (дзесяць)</p>	<p>Безумоўнае выкананне патрабаванняў вучэбнай праграмы на высокім узроўні; ўменне самастойна выяўляць і выкарыстоўваць унутрыпрадметныя і міжпрадметныя сувязі вучэбнай дысцыпліны; свабоднае валоданне інфармацыяй з асноўных і дадатковых крыніц у рашэнні прафесійных задач; пошукавая творчая дзейнасць па рашэнні актуальных праблем вывучаемай дысцыпліны</p>

Пералік сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці, якія выкарыстоўваюцца.

Для дыягностыкі кампетэнцый выкарыстоўваюцца наступныя формы:

1. Вусная форма:

- сумоўе;
- кантроль канспектаў.

2. Пісьмовая форма:

- тэсты;
- праверка рабочых сшыткаў;
- аналіз тэкстаў.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб змяненнях у змесце вучэбнай праграмы ўстанавы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму (з указаннем даты і нумара пратакола)
Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі	Усеагульнай гісторыі і методыкі выкладання гісторыі		Рэкамендавана да зацвярджэння (пратакол № 12 ад 25.05.2016)